

Економічний націоналізм українців, незважаючи на силові прояви, став одним із мирних засобів боротьби за реалізацію національного ідеалу. Він функціонував у руслі аналогічних процесів у середовищі європейських націй, проте, зважаючи на швидкоплинність сприятливих політичних умов для розвитку, він не мав таких ефективних результатів, як у чеському, угорському, польському випадках.

Ілона Башняніна (Київ)

До історії питання етнонаціональних відносин у Криму 1920–1940-х рр.

Проведений аналіз вітчизняної історіографії з національного питання і практики його вирішення в Криму, дозволяє нам дійти висновку, що праці 1920–1930-х рр. з цієї проблематики в цілому науковими не були, а ставили в основному агітаційно-пропагандистські цілі. У працях 1940–1970-х рр. питання національної політики описувалося мимохідь, поверхово, розглядаючи національне питання з класових позицій. Усі автори історичних праць, що виходили друком до середини 1980-х рр. з цього питання керувалися марксистсько-ленінською методологією в національному питанні. А із середини 1980-х рр. з'являються принципово нові публікації, у тому числі і з історії Криму. Але публікації останніх 15 років аналізували та узагальнювали лише окремі питання етнонаціональної проблематики і лише в рамках 1920-х рр.

На початку 1920-х років на території Криму проживали росіяни, татари, німці, греки, болгары, караїми, євреї, українці – представники 70 націй і народностей, причому майже половину населення за чисельністю склали росіяни.

1921 р. у складі Радянської Росії була утворена Кримська АРСР. 10 листопада 1921 р. відбувся 1-й Всекримський установчий з'їзд рад, на якому було прийнято Конституцію, яка передбачала «рівність та вільний розвиток усіх національностей Криму», державними мовами закріплювались російська і татарська. Деякі представники татарської інтелігенції сподівалися, що нова комуністична влада визнає їх «корінним народом Криму» і дозволить сформувати національну республіку в Криму.

Масові репресії, що розгорнули на півострові радянські каральні органи, не обійшли і представників національних меншин: татар, вірмен, болгар, греків, євреїв. Тисячі офіцерів, чиновників, священнослужителів,

представників інтелігенції різних національностей були звинувачені в «контрреволюційній діяльності» і кинуті до в'язниць або розстріляні.

У середині 1920-х рр. з Криму була вивезена велика частина продовольства, почався голод.

Комуністи вели жорстоку боротьбу з релігією. До 1931 р. у Криму було знищено 106 мечетей (Севастопольська, наприклад, була віддана Чорноморському флоту) і 2 молитовних домов мусульман. Після 1931 р. пройшла друга антирелігійна хвиля, внаслідок якої було відібрано чудові мечеті Бахчисараю, Євпаторії, Феодосії, Ялти, Сімферополя, що поволі руйнувалися або знищувалися відразу.

За даними перепису 1939 р., 49% населення Криму складали росіяни, понад 19% – татари, понад 13% – українці, майже 6% – євреї, майже 5% – німці.

Значна кількість кримських татар сприйняли початок Другої світової війни як можливість звільнитися від більшовизму. Коли німецькі війська підійшли до Криму, татари масово дезертирували з радянських частин, вкриваючи дезертирів інших національностей. Провідники-татари, які відмінно знали місцевість, вели німецькі війська на перехоплення частин Червоної армії, що відходили. Усі закладені в горах продовольчі бази для радянських партизан були видані татарами німецькій владі.

Німецька окупаційна влада Криму вела стосовно татар лояльну політику. Вона ухвалила скликання мусульманського з'їзду Криму, на якому було сформовано уряд і місцеві органи управління. Німецьке командування сприяло створенню татарських озброєних формувань у вигляді частин для боротьби з партизанами.

Надалі був сформований кримськотатарський легіон у складі німецької армії, що евакуювався з Криму і бився до кінця війни.

1944 р., незабаром після звільнення Криму радянськими військами, наказом Сталіна всі кримські татари, а також греки, болгар, вірмени і німці були депортовані з Криму. До кримськотатарського населення був застосований метод колективної відповідальності. Репресіям підлягала і та частина кримськотатарського населення, яка була на боці Радянської влади чи лояльно ставилася до неї.

Після відновлення Радянської влади в Криму відбувались процеси русифікації і придушення мовно-культурної самобутності інших етносів (вірмен, болгар, греків, німців, євреїв).